

God og dårlig eklekticisme

Gregersen, Frans

Published in:
Motskrift 1, 2000

Publication date:
2000

Document version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Citation for published version (APA):
Gregersen, F. (2000). God og dårlig eklekticisme. In *Motskrift 1, 2000* (pp. 19-37).

4. God og dårlig eklekticisme

Ontologisk indledning: sprog er ét

Sprog er ét fænomen, det har været udgangspunktet for alle sprogteoretikere gennem tiden. Sprogforskning af forskellige arter handler således om det samme, nemlig sprog, og resultaterne fra alle grene af sprogforskningen skal kunne belyse i princippet samme størrelse. For så vidt der er tale om empiriske resultater, skal de altså kunne sammenstilles og sammenlignes idet de på ét eller andet niveau handler om sprog.

De mange slags sprogforskning

Nu findes der jo i virkeligheden, den virkelighed der omgiver os og som vi lever i og udlever, et væld af forskellige sprogforskninger. Der findes givetvis også en hel del sprogforskere som er parate til at kalde forskellige andre former for sprogforskning end den de selv bedriver, for 'amatørisme' eller 'irrelevante beskæftigelser uden videnskabelig værdi', men de bliver trods alt sjældnere og sjældnere. (Man kan indimellem gribe sig i at savne disse *hardlinere* der virkelig vidste hvad der var hvad. Vi der lever i en post- ét eller andet tidsalder har nemlig en blokering over for den slags og nøjes alt for ofte med at påkalde os den lette relativisme som siger: "Der er såmænd nok *noget* sandt i enhver tilgang og sprogvidenskaben er ligesom Vorherres himmel en paradisisk lejekaserne med mange boliger").

Grundlæggende må det være forudsætningen for hele dette symposiums spørgsmål og problemstilling at der faktisk findes mange forskellige former for sprogvidenskab og at de netop *ikke* alle passer sammen selv om de alle påstår at belyse samme fænomen. Hvis de uden videre lod sig sætte sammen på alle mulige måder, ville spørgsmålet om eklekticisme ikke have nogen mening, eller rettere det ville være blevet til et spørgsmål om hvordan man kan befordre andre måder at sætte de kendte elementer sammen på. Altså: Vi går i det følgende ud fra at der er forskelle og at (manglende opmærksomhed på) disse forskelle kan være dødelige for det videnskabelige projekt sprogforskning.

Det er nu også et påfaldende træk ved sprogvidenskaben at den netop ikke er én.

Lad os som instruktivt eksempel se på hvilke forskellige former for sprogviden-

4. GOD OG DÅRLIG EKLEKTICISME • 73

skab der er institutionaliseret på Københavns Universitet i form af uddannelser og lærestole:

*De mange sprogvidenskaber ordnet geologisk***Ældste lag:**

Klassisk filologi
(Retorik)

Romantikens aflejringer

Norrøn filologi	Germansk filologi
Engelsk filologi	Slavisk filologi
Semitisk filologi	Sammenlignende sprogvidenskab
<i>senere institutionaliseringer:</i>	
Dansk dialektologi	Navneforskning

Naturalismens aflejringer, de moderne sprogfag*Ældre lag eurocentreret:*

Dansk	Engelsk
Fransk	Tysk
Spansk	Italiensk
Portugisisk	Russisk
Tjekkisk	Nygræsk
Tyrkisk	

Yngre lag, globalt:

Kinesisk	Japansk
Tibetansk	Indiske sprog
Østasiatiske sprog	

Modernismens aflejringer fra begyndelsen af 1900-tallet

Fonetik	Almen lingvistik
---------	------------------

Modernismens aflejringer fra anden halvdel af 1900-tallet

Sprogpsykologi	Audiologopædi
Anvendt sprogvidenskab (Sociolingvistik)	Datamatisk lingvistik

Selv om jeg her har forsøgt at anskueliggøre de forskellige lag i dette geologiske udsnit af universitetsverdenen som netop historiske lag, så er det iøjnefaldende hvor mange forskellige former for sprogvidenskab der eksisterer nu og altså er afgrænset eller ud-

spaltet fra den fælles moder: grammatikken. Hvorpå hviler denne udspaltning, hvad er det der adskiller de mange former for sprogvidenskab – bortset fra det indlysende at mange af dem blot behandler forskellige sprog og derfor ikke ganske kan siges at være ‘forskellige *former* for sprogvidenskab’?

Jeg har antydnet at der er tale om fire epoker: renæssance (klassisk filologi), (national)romantik, naturalisme og modernisme. Ser man systematisk i stedet for historisk på opdelingen er der en række ejendommeligheder der springer i øjnene: Det komparative indoeuropæiske som var det store projekt for den begyndende romantiske sprogvidenskab fra 1800-tallets første halvdel var i hele sin konception ikke afklaret mht. om det var et typologisk-klassificerende projekt eller om det var et genetisk. Det blev det og kom så til at oprette en række ætter og familier som stadig havde samme status som Linnéske klasser (som de da også oprindelig var kalkeret efter). Først hos Humboldt og navnlig hans efterfølgere bliver det typologiske projekt adskilt fra det realhistorisk-genetiske og det er så måske også forklaringen på at Humboldt går igen i lingvistikken (den *almene* sprogvidenskab) men er ganske slettet af den komparative indoeuropæiske sprogvidenskab. I anden omgang er det påfaldende ved det komparative projekt at det blev indlejret i et nationalt curriculum og derfor kun fik status af (meget, meget fornemt) universitetsfag men aldrig kom ind i skolen.¹ Faktisk viste hele projektet jo at vi i bogstaveligste forstand var i familie med både indere og iranere og det på et tidspunkt hvor disse etniske grupper og ‘nationer’ var underlagt den britiske krone som ved Gud ikke følte sig i familie med dem. (Det kan måske også forklare hvorfor englænderne har haft det helt anderledes med den sammenlignende indoeuropæistik end tyskerne). Det der blev tilbage af selve det sammenlignende greb var altså forhistorier, etymologier som i alt væsentligt blev skatkamre for en samling af nationalstaters forhistorisk europæiske identitet – til trods for sanskritten.

Ser vi nu nærmere på geologien så er der først en aldersforskel, det er den der berettiger geologimetajoren. Men dernæst er der forskelle på filologier og sprogfag, på sammenlignende filologier og på enkeltfilologier, på historisk indrettede sprogvidenskaber og systematiske, og på hvilke niveauer af sprogbygningen der har selvstændiggjort sig som videnskaber i egen ret. Det er f.eks. morsomt at der ikke er et studium der hedder morfologi (men en uddannelse i fonetik), ikke et institut for børnesprog eller sociolingvistik (men et institut for navneforskning) osv. osv.

Dernæst, og vigtigere, er der en forskel i *grundspørgsmål*. Den sammenlignende indoeuropæiske sprogforskning har som bekendt det grundspørgsmål: Hvordan så det sprog ud som ligger hinsides de direkte dokumenterbare beslægtede sprog og som

1. Det har altid været sådan at skolernes fagrække hang efter universiteternes fag og institutionaliserede dicipliner, men afstanden er blevet stadig større og det er spørgsmålet om den ikke snart skal indskrænkes. Det spørgsmål fører imidlertid for vidt her.

4. GOD OG DÅRLIG EKLEKTICISME • 75

kan 'forklare' disse? Bemærk at erkendelsesinteressen her går *bagud i tid*: Hvilken fortid kan vi på grund af de ældste overleverede dokumenter og samtlige beslægtede sprog rekonstruere som en sikker basis for den senere udvikling? På et tidspunkt i denne videnskabs historie stillede man også spørgsmål den anden vej, nemlig hvilke typer af udviklinger fra det rekonstruerede grundprog til de nutidige sprog der på denne måde kunne sandsynliggøres, f.eks. hvilke typer af lydudvikling, men dette spørgsmål synes at være blevet trængt i baggrunden. Det er til gengæld blevet taget op af William Labov på sociolingvistisk grundlag i hans monumentale *Principles of Linguistic Change*, bemærk det bevidste titelspil på Hermann Pauls *Prinzipien der Sprachgeschichte*; Labov har aldrig lagt skjul på at han fortsætter hvor junggrammatikerne slap.

Nu skulle man jo så tro at de indoeuropæister der findes, har læst Labov med stor interesse, men nej. De to former for sprogvidenskab handler både om det samme og om to helt forskellige ting, de taler aldrig eller uhyre sjældent sammen og finder dette helt rimeligt.²

Grundspørgsmål adskiller de forskellige sprogvidenskaber. Engang imellem kan sammenstødet være så åbenlyst at det er til at få øje på. Reprise: Ved siden af den sammenlignende indoeuropæiske sprogvidenskab har der siden Humboldt eksisteret en typologisk sprogforskning som stiller et andet grundspørgsmål, nemlig: Hvilke slags sprog findes der? På et tidspunkt rekonstruerede indoeuropæisterne et sprog med en serie stemte aspirerede lukkelyde altså **bh*, **dh*, **gh* men uden de tilsvarende uaspirerede lyde. Typologerne kunne nu vise at den slags sprog overhovedet ikke findes nogetsteds i verden nu, hvilket måske – måske ikke – er et argument for ikke at rekonstruere et sådant som havende eksisteret i fortiden.

Sprogvidenskaberne adskiller sig således historisk og mht. hvilket grundspørgsmål de stiller men de adskiller sig også på indviklet vis mht. hvilke metoder de typisk benytter sig af. Det kommer jeg tilbage til.

Et fromt ønske

Det kan ses som en opgave for det kommende århundrede at modvirke udspaltningens fortsatte virkning, simpelthen fordi vi ellers taber det egentlige fælles objekt af syne. De mange videnskaber *er* alle *sprogvidenskaber* og de *bør* alle resultatmæssigt konvergere. Men hvis de – som nævnt – sådan uden videre gjorde det i virkeligheden, var der for det første ingen grund til at de skulle adskille sig som forskellige og for det andet ingen grund til at holde dette symposium. Så det spørgsmål der tårner sig op foran én, når man opstiller en øget integration inden for sprogvidenskaberne

2. *Er det rimeligt?*

som målet er det om hvordan man undgår at smelte discipliner, tilgange og metoder sammen *som hverken kan eller bør lande i samme støbeform*. Hvordan forhindrer man den dårlige eklekticisme samtidig med at man åbner for den gode?

Eklekticisme og inkommensurabilitet

Det der almindeligvis forstås ved eklekticisme, er naturligvis at man sammenstykker elementer fra forskellige tilgange eller teorier og det kan der jo ikke være noget i vejen med rent principielt, ellers ville videnskaben aldrig udvikle sig teoretisk, kun empirisk. Det man frygter er derfor ikke sammenstillingen i sig selv men at man herved vil løbe ind i et inkonsistensproblem, at man altså sammentænker dele af teorier der ikke *kan* sammentænkes. Det at advare mod eklekticisme er altså at advare mod inkommensurable teoriers sammentænkning. Men det medfører så naturnødvendigt det spørgsmål hvad inkommensurabilitet er.

Hvad er inkommensurabilitet?

Begrebet inkommensurabilitet blev introduceret af videnskabsteoretikeren Thomas S. Kuhn i hans paradigmatheori som også tages op andetsteds i dette bind. Kuhn var en slags strukturalist og sammentænkte en socialpsykologisk tilgang til videnskabs-teorien med en holistisk sprogteori. Kuhn ser al forskning der fortjener dette navn som foregående inden for et bestemt værdisæt som bæres frem af en bestemt gruppe forskere som får tilslutning til deres synspunkter ved at udarbejde eksemplariske løsninger af det som videnskabsmændene og -kvinderne på et bestemt tidspunkt anser for at være de mest brændende problemer inden for deres fælles videnskab. Et paradigme formulerer sig i en bestemt diskurs og denne diskurs er globalt eller holistisk defineret hos Kuhn.

Lad mig give et eksempel. På et bestemt tidspunkt i videnskabens historie skelnede man mellem de forskellige tilstandsformer som lige så grundlæggende forskellige som vi nu opfatter grundstoffer. Det betød at man principielt anså is for at være lige så forskelligt fra vand i flydende form og i dampform som jern er fra kobber. Med kemiens analyse af disse stoffer som kombinationer af molekyler blev tilstandsformen reduceret til at være en ydre fremtrædelsesform for 'det samme' stof, nemlig kombinationen H₂O.

Kuhns radikalitet (og/eller de radikaleste fortolkninger af Kuhn, det svingede noget hvordan Kuhn selv havde det med radikale fortolkninger) består nu i at han påstår at de to måder at tænke på er uforenelige og at der ikke findes nogen vej tilbage. Vi kan ganske vist godt rekonstruere en tidligere opfattelse – ellers kunne man jo ikke lave god videnskabshistorie – men vi kan aldrig tænke i den forladte tankeform, de to tankeformer er inkommensurable – det er derfor det er så svært at lave

4. GOD OG DÅRLIG EKLEKTICISME • 77

god videnskabshistorie. (Litteraturfolk vil genkende hermeneutikkens meditationer over historieproblemet i selv denne forklædning.)

Sociologisk set har vi altså at gøre med en gruppe forskere der deler værdier, metoder, exemplariske løsninger og fælles symbolske generalisationer. Teoretisk set er det interessante at paradigmer netop er en slags sprog og det karakteristiske ved de sprogforandringer som paradigmeskift (også) er, er at udtrykkene forbliver de samme men indholdet skifter. Det er velkendt fra sprogforandringsteorien men det særlig vanskelige ved dette er at de diskurser der er tale om, er begrebsapparaturer som er 'kunstige' dvs. terminologier der er udarbejdet til formålet, nemlig videnskabelige beskrivelser. Det gør at de er relativt selvberørende strukturer og det gør så igen at en holisme overhovedet kan komme på tale: når man ændrer ét element har man ændret strukturen. Det er så holismen der medfører inkommensurabilitet.

Kuhns form for inkommensurabilitet giver kun mening i videnskabshistoriens allervældigste epokeafgrænsninger, skellet mellem klassisk mekanik og Einsteinsk relativitetsteori, skellet mellem det heliocentriske og det geocentriske verdensbillede og ikke ret mange andre epokeskel. Men inden for humaniora har snart sagt hver forsker sit paradigme og derfor er man begyndt at spekulere på om humaniora kunne deles op i en række selvstændige kongeriger svarende til paradigmeregioner, som så skulle være inkommensurable med hinanden. Grænsegendarmer blev udsat for at vogte paradigmeregionen mod grænsegængere og andre subsistensløse – bandbullerne mod eklekticismen er en simpel funktion af hvor kraftigt man insisterer på grænserne.

Jeg har i anden sammenhæng (Conrad og Gregersen 1983) været med til at forsøge at vise hvordan et paradigme kan karakteriseres på en række niveauer. Det paradigme vi beskæftigede os med, var entomologen J.C. Schiødtes eksperimentelle entomologi som var oppositionsparadigme til et i Danmark ekstremt sejlivet romantisk, naturfilosofisk, vitalistisk paradigme personificeret i Japetus Steenstrup, professor i Zoologi i mere end en menneskealder ved Københavns Universitet. I vores analyse viste vi hvordan man kan skelne mellem *metoder* (Schiødte og hans elever dissekerede insekter under mikroskop, arbejdede altså som moderne naturvidenskabsfolk eksperimentelt mens Steenstrup ikke nedlod sig til den slags, han læste litteratur og spekulerede), *institutioner* (Schiødte var ansat på et museum, altså en anden slags forskningsinstitution end universitetet, mens Steenstrup helt beherskede universitetet), *selskaber* (begge kombattanterne var medlemmer af Videnskabernes Selskab og Schiødte fik flere af sine tilhængere valgt ind og havde derfor kraft nok her til at tildele priser til sine elever mod Steenstrups ønsker) og *politik* (Steenstrup var nationalliberal af den gamle skole (han står sammen med de andre nationalliberale foran Københavns Universitet), Schiødte var radikal). Det er måske let nok at skelne men pointen var at kampen stod på alle niveauer. Det betyder at der er niveauer i et paradigme – og det åbner mulighed for andet end historisk inkommensurabilitet.

Det er karakteristisk for den klassiske videnskabsteoretiker Thomas S. Kuhn at han opererer med et gennemlyst rationalistisk projekt hvor der er sammenhæng mellem de forskellige elementer eller niveauer og denne sammenhæng udgør så et (helstøbt) paradigme. I postmodernismen er alt helstøbt under mistanke for også at være stift og dermed låse tanken. Man foretrækker langt den franske antropolog Claude Lévi-Strauss' tanker om *bricolage*. Man sammenstykker sin teori eller sit projekt af mange slags elementer – og udsætter sig netop derfor for at sammentænke inkonsistente ståsteder.

Lingvistikkens paradigmedannelser

Opstillingen af paradigmer kan ske på mange forskellige måder men man kan her i pædagogisk sammenfatning fokusere på det videnssociologiske, det videnskabsteoretiske eller det videnskabshistoriske. Ideelt set bør et paradigme afgrænses på alle disse tre felter på én gang. Det vigtige er at vise hvordan det såkaldt eksterne perspektiv (videnssociologien) er sammenflettet med det såkaldt interne (videnskabsteorien og videnskabshistorien).

I sprogvidenskab er opstillingen af paradigmer ikke særlig udbredt blandt faghistorikerne; nogle af dem (vigtigst blandt dem er Stephen O. Murray) foretrækker Mertons teorigrupper (se Murrays store arbejde om den amerikanske lingvistik, Murray 1994). Der er imidlertid forskere der har forsøgt sig. Fælles for en række af disse forsøg er den nærmest mekaniske opstilling af de to muligheder inden for et logisk univers. Implikationen for eklekticisme er klar nok: Man kan ikke kombinere ét element fra det ene paradigme med ét fra et andet uden at blive inkonsistent. Markovas opstilling er et eksempel:

The Cartesian framework

1. The nature of mind is individualistic
2. The mind is static and passive in the acquisition of knowledge
3. Knowledge is acquired through algorithms
4. The criterion of knowledge is external

(Markova 1982: 8)

The Hegelian framework

1. The nature of mind is social
2. The mind is dynamic and active in the acquisition of knowledge
3. Knowledge is acquired through a "circle returning within itself"
4. The criterion of knowledge is internal

4. GOD OG DÅRLIG EKLEKTICISME • 79

I Figueroas vigtige forsøg på at udarbejde en sociolingvistikens metateori fra 1994 kombineres denne opstilling med Simon Diks modstilling af et formelt og et funktionelt paradigme inden for sprogvidenskaberne. Diks opstilling er mere informativ:

Formal paradigm

1. a lg. is a set of sentences
2. the primary function of a lg. is expression of thought
3. the psychological correlate of language is competence: the capacity to produce, interpret and judge sentences
4. the study of competence has logical and methodological priority over the study of performance
5. the sentences of a lg. must be described independently of the setting (context and functioning in a given situation) in which they are used
6. language acquisition is innate; input is restricted – 'poverty of stimulus' theory
7. lg. universals are innate properties of the human organism, biological and psychological
8. syntax is autonomous with respect to semantics; syntax and semantics are autonomous with respect to pragmatics and the priorities run from syntax via semantics to pragmatics

(Dik 1978: 4)

Functional paradigm

- a lg. is an instrument of social interaction
- the primary function of a language is communication
- the psychological correlate of language is communicative competence: the ability to carry on social interaction by means of language
- the study of the language system must take place within the framework of the system of language use
- the description of linguistic elements of language use must provide points of contact for the description of their settings
- the child discovers the system underlying lg. and lg. use aided by extensive and highly structured input of linguistic data presented in natural settings
- lg. universals are constraints inherent in the goals of communication, the constitution of lg. users, and the settings where language is used
- pragmatics is the framework within which semantics and syntax must be studied; semantics is subservient to pragmatics & the priorities run from pragmatics via semantics to syntax

Opstillingen er umiddelbart lettere at få greb om fordi den betjener sig af netop de tekniske termer som de to retninger selv bruger (kompetens, performans, medfødt-hed etc.). Men den har samme karakter af to grundforskellige indkøbslister. Igen: Implikationerne er klare: Der kan ikke findes nogen eklektiker der kan shoppe i begge spalter uden at blive inkonsistent

Det tredje eksempel er fra en forskningstradition som netop havde den filosofiske grundlagsdiskussion som sit kendetegn. Det skyldes en mystisk russer ved navn Volosjinoff, angiveligt forfatteren til en bog om *Marxism and the Philosophy of Language* som udkom i slutningen af 1920'erne i den daværende Sovjetunion. Muligvis eksisterer Volosjinoff ikke – der er forskere der hævder at det er et af mange pseudonymer for Mihail Bakhtin.

Hans opstilling er en dikotomi mellem den skole han kalder individualistisk subjektivisme, noget af en pleonasme, og så det han kalder abstrakt objektivism. I bogen opstilles fire kendetegn der holder disse to skoler ude fra hinanden. Individualistisk subjektivisme hævder at:

1. *Language is activity, an unceasing process of creation (energeia) realized in individual speech acts;*
2. *The laws of language creativity are the laws of individual psychology;*
3. *Creativity of language is meaningful creativity, analogous to creative art;*
4. *Language as a ready-made product (ergon), as a stable system (lexicon, grammar, phonetics), is, so to speak, the inert crust, the hardened lava of language creativity, of which linguistics makes an abstract construct in the interests of the practical teaching of language as a ready-made instrument.*

The most important representative of the first trend, the one who laid its foundations, was Wilhelm von Humboldt. (Voloshinov: 48)

Den abstrakte objektivism derimod hævder at:

1. *Language is a stable, immutable system of normatively identical linguistic forms which the individual consciousness finds ready-made and which is incontestable for that consciousness.*
2. *The laws of language are the specifically linguistic laws of connection between linguistic signs within a given, closed linguistic system.* These laws are objective with respect to *any* subjective consciousness.
3. *Specifically linguistic connections have nothing in common with ideological values* (artistic, cognitive or other). Language phenomena are not grounded in ideological motives. No connection of a kind natural and comprehensible to the consciousness or of an artistic kind obtains between the word and its meaning.

4. GOD OG DÅRLIG EKLEKTICISME • 81

4. *Individual acts of speaking are, from the viewpoint of language, merely fortuitous refractions and variations or plain and simple distortions of normative identical forms; but precisely these acts of individual discourse explain the historical changeability of linguistic forms, a changeability that in itself, from the standpoint of the language system, is irrational and senseless. There is no connection, no sharing of motives, between the system of language and its history. They are alien to one another.* (Voloshinov: 57)

Alle de tre opstillinger jeg her har gengivet, er karakteristisk dikotome, i nogle tilfælde trivielt dikotome. Det ene paradigme gør dit og det andet så netop ikke dit men dat. Men det spændende er naturligvis hvilken relation der er mellem de forskellige påstande internt i listerne. Er disse påstande om sprog nødvendigt sammenknyttede eller kunne den ene eller den anden af dem skiftes ud – måske ovenikøbet med en af påstandene fra det 'modsatte' paradigme. Dermed ville en god eklekticisme være muliggjort, en fornyelse ville være sket uden inkonsistens. Det kan man spekulere over på det teoretiske niveau modsætningerne er formuleret på. Det kan i øvrigt betale sig at benytte den indledende forskningskritik eller litteraturoversigt i en ph.d.-afhandling til at placere ens egen forskning i disse dikotome opstillinger. Man ser sig selv i spejlet og spørger: Er jeg formel strukturalist eller er jeg mere til det funktionelle? Og så ser man efter i den faktiske afhandling om det så passer med de fine recepter ovenfor.

Det hyppigste eksempel på eklekticisme er imidlertid slet ikke teoretisk eklekticisme men en eklekticisme der sammenstrikker metoder og empiri fra én tradition med grundspørgsmål eller metoder og empiri fra et andet. Og må man det?

Svaret er som altid: det kommer an på.

Teoriniveauer

For at nærme os den lingvistiske praksis introducerer jeg en teoritankegang som niveaudeler teoribegrebet så dets konsekvenser for empirien er nemmere at få øje på.

Ideen er at begrebet teori er mangetydigt og trænger til afklaring. Kirsten Hastrup skelner i sin *Viljen til viden. En humanistisk grundbog* mellem teorier der befinder sig på et af tre niveauer, det høje (*grand theory*), mellemniveauet (*middle range theory*) og det lave (*low level theory*). At der kan være brug for et sådant skel kan illustreres af Frances Christies indledning til en stor ny bog om sammenhængen mellem Basil Bernsteins kodeteori og den systemisk-funktionelle sprogteori. Her skriver hun om Bernsteins tidlige bestræbelser for at forbinde sociologi og sprogvidenskab:

Bernstein's early endeavours led him to test a number of language theories, inclu-

ding for example, those of Goldman-Eisler on hesitation phenomena, while he also briefly considered the work of Chomsky. (Christie 1999:1)

Alene det at sammenfatte en ide om hvordan pauser produceres (Goldman-Eislers indsats) med en fuldt udviklet sprogteori som Chomskys under fællesbetegnelsen 'teorier' kan nødvendiggøre et mere fintmasket net. Ellers ved vi simpelthen ikke hvad vi taler om, når vi bruger udtrykket [d^seorⁱ].

7 niveauer fra verden til verdensanskuelse:

1. niveau: RÅDATA: uforarbejdede sansedata, eks.: sproglyd, akustisk eller impressionistisk beskrevet, skrift i kontekst
2. niveau: DATA: teoriladede perceptor, eks.: foner/fonemer/grafemer dvs. omdannelse af rådata til transportabel og permanent tekst
3. niveau: TEORI 1: ordning af teoriladede perceptor under ét eller andet synspunkt, eks.: fonologisk analyse i systemer eller med opstilling af regler
4. niveau: TEORI 2: disciplinspecifik overordnet teori, eks.: sprogforandrings-teori a la William Labov (sociolingvistisk sprogforandringsteori)
5. niveau: TEORI 3: videnskabsspecifik overordnet teori, eks.: strukturalistisk sprogteori
6. niveau: TEORI 4: tværvideenskabelig teoridannelse, eks.: strukturalismen inden for humaniora
7. niveau: TEORI 5: verdensanskuelse formuleret inden for, eller med brug af, de evige dikotomier, materialisme-idealisme; rationalisme-romantik etc.

Modellens *raison d'être* ligger i at den er uafhængig af de teoridannelser den skal bruges til at karakterisere, dvs. at den er *indholdstom* bortset fra niveauerne og at den tillader at skelne mellem en række falsifikationsmuligheder.

Det der skal til for at falsificere en påstand på niveau 1, er simpelthen: Jeg hørte noget andet! subsidiært: Der står noget andet! Lad mig give et eksempel på uenighed på niveau 1: Til en konference der handlede om udskrivning af talesprog var der på forhånd udleveret et bånd som skulle skrives ud af alle inden konferencen, for at vi så kunne sammenligne udskrivnings- og transskriptionssystemer. Det der var på båndet, var et bittelille uddrag af en samtale, tilfældigvis en samtale mellem arrangørerne af symposiet. Der opstod nu uenighed mellem deltagerne i en af grupperne om hvad der blev sagt i diskussionen. Hvordan kan den uenighed løses?

- Ved at spørge deltagerne i samtalen? Det kan udmærket være de ikke kan huske det. Og hvorfor skulle de være privilegerede som fortolkere?
- Ved at stemme om det? Verden er ikke sådan indrettet, Vorherre spiller ikke terning.

4. GOD OG DÅRLIG EKLEKTICISME • 83

- Ved at diskutere sig frem til enighed. Så bliver det bl.a. magtforholdene i gruppen der spiller ind. Konsensusteori kalder man det sidste, konsensusteorien er en teori om sandhed og hvordan man opnår den.

Måske er det sværere at forestille sig uenighed om skrift, enhver kan jo læse hvad der står i en tekst. Men det er en forhastet antagelse. Spørg bare de forskere der skal læse håndskrift (er det en såkaldt skrivefejl som kan rettes 'stiltiende' eller er det en vigtig variant?) eller spørg runologerne. Her er det så at sige aldrig indiskutabelt hvad der står.

Uenigheder på niveau 2 kendes bedst fra samtaleanalytikernes religionskrige om hvilket transskriptionssystem (jeg foretrækker at kalde det udskriftsnotation) der er det rigtige. Siden ideen altid er at kunne undvære rådata (i form af bånd, tekst eller hvordan de nu end foreligger) og kunne arbejde direkte med udskriften er det afgørende for de mulige analyser hvilke informationer der kommer med her og hvordan det sikres at de bliver registreret konsistent (dvs. afspejler rådata mest mulig konsekvent).

Vi kommer så til de fem egentlige teoriniveauer. Når vi simplificerer modellen til undervisningsbrug klapper vi en del af dem sammen til tre men jeg finder stadig at der – netop i forbindelse med en diskussion af eklekticisme – kan være brug for et mere udfoldet system. Pointen er at al databehandling er teoriinficeret fra begyndelsen. Denne tese om teoriladede data er efterhånden børnelærdom fra videnskabsteorikurserne, men her kan den bruges til at operationalisere en intuition: Man sporer en tendens her i postmodernismen til at de laveste niveauer i modellen fastlægger projektets disciplinmæssige tilhørsforhold mens de højere niveauer som regel kun optræder i litteraturoversigten eller forskningskritikken i indledningen til afhandlingen. Det er f.eks. sjældent at se en afhandling der slutter eksplicit med en vurdering af hvordan de opnåede resultater støtter eller problematiserer de højere teoriniveauer i samtidens sprogforskning.

Et særlig illustrativt eksempel er den såkaldte samtaleanalyse, *Conversation Analysis*, CA blandt venner. CA er en retning som har et meget direkte og gennemtænkt forhold mellem niveauerne, i hvert fald i den rendyrkede version. Den siger groft sagt følgende:

Interaktion er en løbende forhandling. I denne forhandling spiller sproglige ressourcer den rolle at de tilbyder sig som midler til at gennemføre hverdagslivets forhandlinger om relationer mellem personer. Udgangspunktet er at den der analyserer, selv tilhører det sprogsamfund hvis trafikregler efterspores i interaktionsanalysen:

An analysis should illuminate the understandings that are relevant for the participants and the practices that provide for those understandings. Analysing a practice involves describing both the knowledge that the participants use, and when and how they use it. What

analysts find interesting or noticeable depends upon, and plays off of, their own tacit knowledge, expectations and interests. Drawing upon one's knowledge of language use and interaction is a necessary resource in developing analyses. (Pomerantz and Fehr 1997: 76)

CA har udviklet forskellige meget fintfølede udskriftsnotationer så det første fornødne (og nogle nybegyndere kommer aldrig længere – af samme grund) er at etablere en udskrift. Det kræver adskillige gennemhøringer af båndet og anstrengt lytten som ikke på nogen måde kan svare til hvad samtaledeltagerne praktiserer. Det passer med at den viden CA er ude efter ikke er bevidst, men *tacit knowledge*. Når denne transformation af tale til skrift er fuldendt (og det er den principielt aldrig) kan man så begynde at undre sig. Denne undren repræsenterer i Pomerantz og Fehrs udgave tilsyneladende et ukontrollabelt indbrud af individualitet. Det er der i praksis ikke tale om idet CA er den mest kumulative form for videnskab man kan tænke sig. Man har koncentreret sig om turtagningssystemet og de sproglige ressourcer der skal til for at få det til at fungere så godt som det nu gør og så en række forskellige talehandlingers kontekst og sekventielle ordningsforhold (især de såkaldte *adjacency pairs*). I praksis er det således en styret undren. Ellers er det ikke renlivet CA.

Nu er pointen så at der er uhyre meget forskning i samtaler der netop ikke er renlivet CA. Det betyder at man tager *noget* af paradigmet og lader andet ligge. Det er f.eks. en fundamental præmis for at dyrke CA (i den renlivede form) at kun de talerkategoriseringer som er relevante for deltagerne i den analyserede interaktion kan bruges i analysen. En yderligere præmis fremgår af den regel der blev alluderet til ovenfor nemlig at analytikeren skal tilhøre samme sprogsamfund som det analyserede stof hentes fra. Det gør – ført ud i sin konsekvens – at kun middelklassesamtaler kan analyseres af fastansatte akademikere. Det stiller så til gengæld det spørgsmål om de universelle regler som CA-guruerne ynder at stille op i virkeligheden er kulturspecifikke. Inden for CA er der ingen som helst måde dette kan afgøres på.

Denne form for ekstrem social agnosi gør principielt CA uegnet til at koble med sociolingvistik. Desuagtet kan man se adskillige hybridformer som påstår at man sagtens kan importere viden – og ikke mindst analyseteknikker – fra CA til interaktionel sociolingvistik.

Hybridisterne påstår im- eller explicit at der er en kontingent forbindelse mellem niveauerne i CA-paradigmet og at man altså kan skille dem ad. Jeg er ikke så sikker på at de har ret.

Professionaliseringens rolle

Man kan spekulere over hvilken status de forskellige lag har i professionaliseringen af en given forsker og det vil givetvis være forskelligt alt efter hvilken model man anven-

4. GOD OG DÅRLIG EKLEKTICISME • 85

der som basis for uddannelsen til lingvist. Geoffrey K. Pullum har i en af sine morsomme lingvistiske meditationer skelnet mellem to modeller: Enten føler man sig forpligtet til at lære den begyndende sprogvidenskabsstuderende om alle de forskellige teoridannelser. Det er den model Pullum kalder *If it's Tuesday it's glossematics*. Eller man underviser i det paradigme man selv tilhører og lader alle de andre optræde som de fejltagelser de jo er. Det er vist nok sådan de fleste transformationsgrammatikere træner deres studerende. Der er fordele ved begge systemer men det væsentlige her er at især det sidste system vil have en tendens til at indebære en grundlæggende træning i at benytte teknikker og metoder som hører til på de lavere niveauer uden nødvendigvis at åbne for diskussion af deres forankring eller konsekvenser for de højere niveauer. Forestiller man sig nu at konjunktoren skifter således at det bliver højeste mode at være noget andet end det paradigme man er trænet i im- eller explicit, kan man få hybridformer: Man erklærer sig – i overensstemmelse med omgivelsernes forventninger – for tilhænger af bestemte positioner på de højere teoriniveauer mens man i øvrigt praktiserer lingvistik som man altid har gjort det (bl.a. fordi det definerer videnskabelighed for én). Det vil man formentlig få et mere præcist indtryk af ved at se på nedenstående oversigter over metoder:

*Dataanalysemetoder***kvantitative**

- hvad tælles?
- hvilke baggrundvariable/talervariable?
- hvilken statistik om nogen?

kvalitative

- hvilken skala?
- tematisk analyse

Problemer der skal diskuteres, er:

- Udtømmer metoden datas udsigelseskraft?
- Er intersubjektiv kontrol mulig?
- Svarer grundspørgsmålets skala til metodens?

Datafrembringelsesmetoder

introspektion

observation

interview, herunder

- sociolingvistiske interview
 - frie
 - styrede
 - blandede
- andre interview-former

elicitering
 korpusarbejde
 eksperiment
 lytt-
 læse-
 produktions-
 blandede former
 instrumentalfonetiske undersøgelser
 grundtoneforløb
 spektogrammer af forskellige slags
 spørgeskema

Nu kan man så helt alment rejse spørgsmålet om den dårlige eklekticisme på en ny og forhåbentlig mere frugtbar måde:

Er det ikke sådan at de projekter er bedst som rendyrker en bestemt linje på alle niveauer?

Hvilke forskelle gør en forskel? Hvilke forskelle er kontingente og kan føre til fornyelse, hvis de kombineres, og hvilke er essentielle og kan ikke nedbrydes uden at projektet lider ubodelig skade?

Når man stiller spørgsmålet om kontingente over for essentielle paradigmeforskelle kan man med fordel se på relationen mellem metoderne og de højere teoriniveauer. Det er ikke tilfældigt at Chomskyanere ikke benytter korpusmetoder (sprog er ikke en samling sætninger³ men en sprogevne) men det er heller ikke tilfældigt at sociolingvister gør det og at de er ekstremt optaget af (eller rettere burde være ekstremt optaget af) hvilke talervariable der har hvilken effekt.

En helt generel forskel mellem sprogforskere ligger i hvilke (typer af) data de tillader som principielt relevante, henholdsvis direkte bygger deres argumenter på. Her bør der først og fremmest skelnes mellem talesprogsforskere og skriftsprogsforskere. Der er mulighed for korpusarbejde i begge lejre men det er indlysende at der er brugt meget større tid på selve notationen (udskriftsmetoder) før et talesprogs-korpus etableres, end der er ved et skriftsprogs-korpus hvor til gengæld spredningen på genrer og sprogprøvernes repræsentativitet spiller en stor rolle. I min erfaring er der endvidere et stort og vigtigt skel mellem forskere der betjener sig af stjerneformer (grammatikalitetsbedømmelse) – og den er næsten altid introspektiv – og så forskere der kun benytter faktisk observerede eller registrerede data (herunder empiriske grammatikalitetsbedømmelser). Det forbløffende er så ofte disse teknikker benyttes uden nogen overvejelse af hvilken teoretisk position de implicerer.

3. Pace Diks definition, citeret ovenfor.

4. GOD OG DÅRLIG EKLEKTICISME • 87

Generaliseres dette problem kan man tale om i hvor høj grad en teori er *vertikalt integreret*, nemlig indeholder eksplicit og konsistent stillingtagen til samtlige niveauer. Tilsvarende kunne man skelne mellem i hvor høj grad en sprogteori lader sig integrere med andre teorier i form af åbenhed for *horisontal integration*. Teorier der er bygget på at sprog er en autonom enhed, er åbenlyst mindre åbne for horisontal integration. I og med at man udskiller sproget som størrelse fra resten af verden udskiller man også sprogvidenskaben fra resten af videnskaberne. Det er dette skel Ruqaiya Hasan formulerer som et skel mellem endotropiske og eksotropiske teorier:

Endotropic theories are centred onto their own object of study, isolating it from all else. [...] By contrast, an exotropic theory is not confined within the bounds of its object of study. Rather, it is cosmoramic, typically embedding its central problematic in a context where the processes of its maintenance and change originate in its interaction with other universes of experience. (Hasan 1999: 13)

En særlig bemærkning om skalaforskelle. Det er en kendt sag at der inden for sociolingvistisk empiri som inden for al anden empiri er en invers relation mellem bredde og/eller dækningsgrad på den ene side og analysedybde på den anden. Diskussionen mellem kvantitative og kvalitative metoder er stadig uafsluttet (og tak for det!). Det er imidlertid ikke sådan at der er åbent for alle mulige mellemløsninger her. En type som man kender fra sociologien og som formentlig også har været brugt i en del sociolingvistiske undersøgelser er at gennemføre en større bred spørgeskemaundersøgelse først og så ud fra denne at vælge ofre ud til en dybdeinterviewundersøgelse. Min pointe er at disse personer stilles i en helt anden situation *netop fordi de allerede er blevet spurgt én gang før* end selve metoden synes at anerkende. Og det er en fejl. Om den kan repareres på snedig vis skal jeg lade være udiskuteret her, det vigtige er at relationen mellem det lille dybe *sample* og det store brede forandrer sig i det øjeblik man gennemfører en kvalitativ undersøgelse i forhold til hvis man f.eks. valgte at give de udvalgte et særligt spørgeskema. Man ville stadig have det samme legitimationsproblem: Hvorfor netop mig? Men man ville ikke have skiftet videnskabsteori fra objektivisme til hermeneutik undervejs i projektet.

Konklusion

Der findes god eklekticisme, sådan udvikler videnskaben sig. Der findes dårlig eklekticisme, som består i at inkonsistente dele samles i samme forskningsprojekt. Det er en væsentlig forudsætning for at kunne diagnosticere den dårlige eklekticisme at der er åbenhed i forskningsmiljøet, men det er under alle omstændigheder også en forudsætning for at der eksperimenteres dvs. eklekticeres. Det påhviler enhver projekt-

mager at gennemreflektere sit projekt ud fra de spørgsmål der her og andetsteds er stillet, nemlig: Hvordan hænger mit projekt sammen? Dette er hvad genren ph.d.-afhandlingens fornemste karakteristika bør være: at der altid er et sådant afsnit hvor forskeren gennemlyser sig selv – uden at det bliver til det rene navlepilleri.

Litteratur

- Christie, Frances 1999: Introduction, Christie (ed.): *Pedagogy and the Shaping of Consciousness*, Open Linguistics Series. London and New York: Cassell, 1–9.
- Dik, Simon 1978: *Functional Grammar*. Amsterdam: North Holland.
- Conrad, Flemming og Gregersen, Frans 1983: Indledning, Conrad og Gregersen Projekt Danskfagets Universitetshistorie, materialesamling, sektion B Bind I. Københavns Universitet, Institut for Nordisk Filologi, 1–49.
- Figueroa, Esther 1994: *Sociolinguistic Metatheory*, Language and Communication Library Volume 14. Oxford: Pergamon Press.
- Gregersen, Frans og Køppe, Simo 1989: A Normative Theory of Humanistic Knowledge. *Zeitschrift für allgemeine Wissenschaftstheorie*, vol. 20, nr. 1. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 40–53.
- Hasan, Ruqaiya 1999: Society, language and the mind: The meta-dialogism of Basil Bernstein's theory, Christie (ed.): *Pedagogy and the Shaping of Consciousness*, Open Linguistics Series. London and New York: Cassell, 10–30.
- Hastrup, Kirsten 1999: *Viljen til viden. En humanistisk grundbog*. København: Gyldendal.
- Labov, William 1994: *Principles of Linguistic Change, Volume 1: Internal Factors*, Language in Society 20. London: Blackwell.
- Markova, Ivana 1982: *Paradigms, Thought and Language*. New York: John Wiley.
- Murray, Stephen O. 1994: *Theory Groups and the Study of Language in North America*. A social history. (Studies in the History of the Language Sciences 69), Amsterdam: John Benjamins.
- Pomerantz, Anita og Fehr, B. J. 1997: Conversation Analysis: An Approach to the Study of Social Action as Sense Making Practices, van Dijk (ed.): *Discourse as Social Interaction*. London: Sage, 64–91.
- Pullum, Geoffrey K. 1991: *The Great Eskimo Vocabulary Hoax and other irreverent essays on the study of language*. Chicago: University of Chicago Press.
- Voloshinov, V. N. 1973: *Marxism and the Philosophy of Language*. New York and London: Seminar Press.

Kilde: Mæhlum (red.): *motskrift*, nr. 1. Trondheim: Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Norges teknisk-vitenskapelige universitet (NTNU) 2000, 19–37